

Z kroniki naukowej

SESJA NAUKOWA

POLITYKA POKOJOWEJ KOEGZYSTENCJI I WALKA KLASOWA

W dniach 14 i 15 lutego 1973 r. odbyła się w Berlinie sesja naukowa na temat *Polityka pokojowej koegzystencji i walka klasowa*. Została ona zorganizowana przy udziale Instytutu Międzynarodowej Polityki i Gospodarki z Berlina (IPW), Instytutu Nauk Społecznych KC SED, Akademii Nauk NRD oraz Sekcji Filozofii, Historii i Nauk Obywatelskich Uniwersytetu im. Marcina Lutra w Halle-Wittenberg. W sesji wzięli udział naukowcy ze Związku Radzieckiego, Bułgarii, Czechosłowacji, NRF, Polski oraz przedstawiciele szeregu instytucji naukowych NRD. Instytut Zachodni na powyższej sesji reprezentowali: doc. dr habil. Zdzisław Nowak oraz mgr Jerzy Bartosik.

Podstawę do dyskusji stworzył referat dyrektora IPW, prof. Herberta Häbera, zatytułowany *Polityka pokojowej koegzystencji oraz walka ideologiczna*.

W początkowych rozważaniach mówca zwrócił uwagę na szczególny wzrost znaczenia pracy ideologicznej i walki ideologicznej przeciw imperializmowi. Następnie skoncentrował się bliżej na wykazaniu pryncypialnych różnic między ideologią burżuazyjną a socjalistyczną. Podejmując powyższy problem, prof. Häber wyszedł najpierw od analizy marksistowskiego i burżuazyjnego ujęcia pojęcia „ideologii”. Zdaniem prelegenta w myśl doktryny marksistowskiej, ideologia ma zawsze charakter klasowy. Odmienne stanowisko w tej mierze zajmują teoretycy burżuazyjni, którzy widzą w ideologii zjawisko klasowo neutralne, stanowiące produkt ogólnoludzkiego intelektu, względnie ucieleśnienie woli nadprzyrodzonej istoty. Takie ujmowanie określonego wyżej pojęcia — zdaniem referenta — pozwala ideologom burżuazyjnym na stwierdzenie, że nie istnieje obiektywna sprzeczność między ideologią burżuazyjną a socjalistyczną. Wbrew jednak temu twierdzeniu, w rzeczywistości, jak to udowadnia prof. Häber, między ideologiami obu funkcjonujących obecnie systemów społecznych, występują nieprzezwyciężalne różnice, wyrażające się w odmiennym stosunku do kwestii materialności świata, czy historycznej misji klasy robotniczej. W świetle powyższych faktów okazuje się zatem nieuzasadnioną głośzoną na Zachodzie, w związku z rozwojem stosunków pokojowej koegzystencji, teza o konieczności „wolnej wymiany idei”. Mówca podkreślił, że odrzucenie tej tezy nie oznacza, iż państwa socjalistyczne nie są zainteresowane rozszerzeniem stosunków w dziedzinie nauki i kultury z krajami kapitalistycznymi. Wręcz odwrotnie, wypowiadają się one za poważną intensyfikacją współpracy w tym zakresie. Nie może być ona jednak wykorzystywana dla celów szerzenia ideologii burżuazyjnej.

Przedmiotem dalszych rozważań prof. Häbera stały się czynniki, decydujące o wzroście znaczenia walki ideologicznej między socjalizmem a kapitalizmem. Pierwszy z tych czynników stanowi dynamiczny rozwój systemu socjalistycznego. Powoduje on bowiem przykładowo wzrost autorytetu i siły oddziaływania socjalizmu, stanowi punkt wyjścia dla wzmaganania akcji propagandowej państw socjali-

stycznych. Dalszych czynników, decydujących o wzroście znaczenia walki ideologicznej obu systemów, należy doszukiwać się — zdaniem referenta — w konieczności stosowania przez imperializm w coraz większym zakresie narzędzi duchowej manipulacji, jak i w dążeniu tego systemu do przystosowania się do zmienionych warunków swej egzystencji.

Prof. Häber podkreślił dalej, że walka między kapitalizmem a socjalizmem w sferze ideologicznej przyjmuje obecnie niespotykane dotychczas rozmiary. Toczy się ona we wszystkich dziedzinach życia społecznego, a wśród nich szczególnie intensywnie, zwłaszcza w zakresie polityki zagranicznej. Szerokiemu zakresowi walki ideologicznej nie można się dziwić. Stosowane bowiem w niej środki uległy i będą ulegać w przyszłości pomnożeniu.

Walkę ideologiczną w obecnym stadium charakteryzuje umacnianie pozycji socjalizmu. Jak zaakcentował mówca, w celu dalszego jej umocnienia należy wykorzystywać w propagandzie, prowadzonej w stosunku do krajów kapitalistycznych, osiągnięcia socjalizmu, a więc ukazywać zalety tego systemu, świadczące o jego wyższości nad kapitalizmem. Wszystkie powyższe zalety zostały szczegółowo omówione w referacie. Prof. Häbera wskazał, że socjalizm jest pierwszym systemem społecznym, który uznał za cel polityki państwowej i rozwoju społecznego podnoszenie poziomu kulturalnego i materialnego ludności. Mówca podkreślił m. in. fakt, że tylko w systemie socjalistycznym rozwiązano kwestię władzy politycznej w interesie ludu pracującego oraz że między funkcjonowaniem socjalizmu a pokojem w świecie istnieje ściśle powiązanie, mające charakter prawidłowości.

Walka ideologiczna między socjalizmem a kapitalizmem — jak wskazał dyrektor *IPW* — cechuje się jednak nie tylko umacnianiem pozycji socjalizmu. Charakteryzuje ją również wzmożony kryzys ideologii burżuazyjnej, będący częścią składową ogólnego kryzysu kapitalizmu. Omawiając powyższy proces, mówca nakreślił tylko kilka jego charakterystycznych symptomów. Jeden z najważniejszych wyraża się w ogromnej roli, jaką obecnie w walce ideologicznej odgrywa reformizm. Zdaniem referenta, pokazuje ona wyraźnie, że burżuazja, dążąc do utrzymania swych wpływów politycznych, nie może już szermować zbyt jawnie antykomunistycznymi koncepcjami, lecz musi wykorzystywać hasła na pozór socjalistyczne.

Dalsze, przedstawione przez dyrektora *IPW*, przejawy wzmożonego kryzysu ideologii burżuazyjnej — to upadek i deformacja tradycyjnych, burżuazyjnych wzorców moralności, rozwijający się kryzys antykomunizmu oraz upadek zasady fetyszyzmu wzrostu gospodarczego jako wzorca społecznego.

Końcowe rozważania prof. Häber poświęcił ukazaniu zasadniczych kierunków walki ideologicznej imperializmu przeciw socjalizmowi. Szczególną rolę wśród nich odgrywa reformizm. Wbrew głoszonemu przez socjaldemokrację poglądom — podkreślał prof. Häber — nie stanowi on bynajmniej tzw. trzeciej ideologii. Reformizm jest bowiem kierunkiem burżuazyjnym, nawiązującym do szeregu filozoficznych prądów idealistycznych i posiadającym ostrze antykomunistyczne. Duże znaczenie wśród kierunków ideologii burżuazyjnej odgrywa — zdaniem mówcy — propaganda antyradziecka oraz burżuazyjny nacjonalizm. Ten ostatni kierunek występuje w różnych formach — np. tzw. narodowego komunizmu, syjonizmu czy nawet maoizmu.

Prof. Häber wskazał, że już samo wymienienie głównych kierunków walki imperializmu przeciwko socjalizmowi podkreśla słuszność tezy głoszonej przez partie państw socjalistycznych, że w wyniku procesu pokojowej koegzystencji nie następuje zmniejszenie, ale zintensyfikowanie konfrontacji ideologicznej. Zdaniem mówcy,

jest wręcz niezbędne, aby stale i w pełni zdawać sobie sprawę z istoty polityki pokojowej koegzystencji między państwami o odmiennych ustrojach społecznych. Polityka ta stanowi jedną z form walki klasowej.

Dyskusję nad referatem prof. Häbera rozpoczął dr W. A. Czepakow (ZSRR), który scharakteryzował metody oraz poglądy wykorzystywane przez propagandę państw kapitalistycznych w walce ideologicznej przeciw socjalizmowi. Analiza powyższej problematyki doprowadziła mówcę do wniosku, że konieczna jest walka nie tylko z koncepcjami, jawnie apologizującymi kapitalizm, lecz także z takimi prądami rewizjonistycznymi, jak trockizm, bakunizm oraz maoizm. Przysparzają one bowiem, zwłaszcza maoizm, poważnych szkód ruchowi robotniczemu.

Prof. T. Trendafilow, (Bułgaria) skoncentrował się na problematyce ofensywy ideologicznej państw socjalistycznych, określając jako jej podstawy — wyższość ideologii socjalistycznej nad kapitalistyczną oraz systemu socjalistycznego nad kapitalistycznym. Zdaniem dyskutanta, istnieją obecnie nowe możliwości wzmocnienia akcji propagandowej w stosunku do krajów kapitalistycznych. W miarę bowiem podnoszenia się poziomu ekonomiczno-technicznego w obozie państw socjalistycznych, coraz wyraźniej zarysowuje się przewaga socjalistycznego sposobu produkcji nad kapitalistycznym.

Kolejne wystąpienie dyskusyjne, przygotowane przez Hansa-Martina Gerlach'a oraz Dietera Pälkiego dotyczyło metod badawczych burżuazyjnych nauk społecznych. Wśród metod tych, wychodząc od kryterium ich założeń filozoficznych można wyróżnić dwie zasadnicze grupy. Pierwsza z nich obejmuje tzw. metody scjentystyczno-empiryczne, czyli metody nauk ścisłych, stojące zarówno na pozycjach idealistyczno-racjonalistycznych, jak i filozoficznego pozytywizmu. Drugą grupę tworzą metody, odrzucające możliwość poznania ogólnych, obiektywnych prawidłowości społeczeństwa ludzkiego, często związane z teoriami wyraźnie irracjonalistycznymi. Analizując i poddając krytyce określone wyżej metody badawcze, należy — zdaniem dyskutantów — stosować dialektykę marksistowską, a zatem poszukiwać przyczyn powodujących, że wyniki badań burżuazyjnych nie mogą odpowiadać rzeczywistości przebiegowi procesu historycznego.

Werner Paff przeanalizował założenia i funkcje ideologiczne, doktryny zachodnoniemieckiej socjaldemokracji, określanej mianem „demokratycznego socjalizmu”. Zdaniem dyskutanta — jest ona sprzeczna z założeniami socjalizmu i prawdziwej demokracji, na co wskazuje stosunek doktryny do prywatnej własności środków produkcji i do państwa kapitalistycznego. W pierwszej z tych kwestii nawiązuje ona do zasady programu godesberskiego, w myśl której prywatna własność środków produkcji powinna być popierana i otaczana ochroną. Doktryna „demokratycznego socjalizmu” aprobeje państwo kapitalistyczne, widząc w nim czynnik spajający przeciwstawne interesy.

Poruszony przez Wernera Paffa problem stosunku doktryny „demokratycznego socjalizmu” do prywatnej własności środków produkcji stał się przedmiotem wystąpienia następnego dyskutanta, Hansa Schultzego. Na podstawie analizy odpowiednich postanowień projektu długookresowego programu SPD, podkreślił, że socjaldemokracja, akceptując prywatną własność środków produkcji, nie zajęła bynajmniej stanowiska taktycznego, lecz pozycję o charakterze fundamentalnym.

Manfred Teresiak poświęcił swą wypowiedź charakterystyce działalności jednego z ogniw aparatu ideologicznego NRF, a mianowicie fundacji im. Friedricha Eberta. Spełnia ona ważną rolę w toczącej się walce ideologicznej z socjalizmem. Fundacja zajmuje się szerzeniem ideologii burżuazyjnej, a także uczestniczy w procesie ideologicznego oddziaływania na kraje „trzeciego świata”. Zdaniem mówcy

— należy się w przyszłości liczyć z dalszym wzrostem znaczenia fundacji jako ośrodka ideologicznego.

Inge Kircheisen skoncentrowała się na problemie ideologicznego oddziaływania zachodnioeuropejskiej socjaldemokracji na kraje oraz ruchy narodowo-wyzwoleńcze tzw. trzeciego świata. Dyskutantka zaakcentowała, że mimo szeregu modyfikacji w koncepcjach strategiczno-taktycznych socjaldemokracji, zajmuje ona w walce klasowej toczącej się w „trzecim świecie”, stanowisko nie sprzyjające postępowi. Będąc jednak zmuszona do akceptacji celów i form walki narodowo-wyzwoleńczej, socjaldemokracja obiektywnie przyczynia się jednocześnie do umocnienia w obozie Międzynarodówki Socjalistycznej, elementów antyimperialistycznych.

Wolfram Neubert przeanalizował formułę „o dalszym istnieniu jedności narodu”, stanowiącą teoretyczne uzasadnienie obecnej polityki NRF w stosunku do NRD. Formuła powyższa — podkreślił mówca — oparta jest na fikcji nacjonalistycznej. Nawiązuje ona bowiem — po pierwsze — do zjawisk wtórnych z punktu widzenia charakterystyki stosunków społecznych (np. wspólny język), pomijając jednocześnie tak istotne fakty, jak wykształcenie się w NRD socjalistycznego narodu niemieckiego i sprzeczność systemów społecznych w NRD i NRF.

Po drugie, formuła „o dalszym istnieniu jedności narodu” wychodzi z idealistycznego pojęcia narodu, w myśl którego stanowi on wynik duchowych, a w szczególności uczuciowych więzów. Przedmiotem wystąpienia zachodniemieckiego marksisty, Johannessa von Heislera stały się problemy walki ideologicznej w NRF. Mówca scharakteryzował socjaldemokratyczną koncepcję przystosowania panowania monopolu do nowych warunków funkcjonowania kapitalizmu, a następnie zwrócił uwagę m. in. na konieczność wiązania walki przeciw politycznej praktyce SPD z coraz silniejszym zwalczaniem podstaw ideologicznych oficjalnej polityki tej partii.

Robert Madloch omówił skierowaną przeciw partiom komunistycznym działalność ideologiczną grup lewicowo-opportunisticznych. W ostatnich latach można w niej zaobserwować zasadniczą zmianę taktyki. Wyraża się ona — zdaniem dyskutanta — w przechodzeniu grup maoistowskich i anarchistycznych głoszących dotychczas hasła hurarewolucjonizmu, do stosowania o wiele bardziej elastycznych metod oddziaływania ideologicznego. I tak przykładowo, przedstawiciele lewicowego oportunizmu zaczynają opracowywać społeczno-polityczne programy działania dla klasy robotniczej. Wysuwając w tych programach nierealistyczne żądania społeczno-polityczne, wykorzystują je oni dla zwalczania związków zawodowych i partii komunistycznych.

Dwa następne głosy dyskusyjne koncentrowały się wokół problematyki powiązań między burżuazyjną historiografią a ideologią. Pierwszy na temat wymienionych zagadnień wypowiedział się Gerhard Lozek, który zanalizował bliżej strategiotwórczą funkcję burżuazyjnej historiografii w walce ideologicznej z socjalizmem. Mówca szczegółowo omówił główne formy przejawiania się tej funkcji. Podkreślił, że w walce z koncepcjami społeczno-politycznymi, uzasadnianymi przez historiografię krajów kapitalistycznych, konieczne jest stosowanie marksistowsko-leninowskiej zasady historyzmu.

Wystąpienie przygotowane przez Alfreda Loesdaua dotyczyło koncepcji historyczno-politycznych, uzasadniających tzw. teorię ewolucji względnie wyrosłych na jej bazie. Dyskutant omówił trzy tego rodzaju koncepcje, najwięcej jednak miejsca poświęcił tzw. atlantyckiemu obrazowi historii oraz koncepcji „Między-

europcy". Zmierza ona do wywołania sprzeczności między ZSRR a PRL, CSRS i WRL. Celem koncepcji tzw. atlantyckiego obrazu historii jest stworzenie wspólnej bazy historycznej dla głównych państw członkowskich NATO. Jak zaakcentował Loesdau obydwie koncepcje są nie do przyjęcia z punktu widzenia naukowego, co m. in. wynika z faktu, że ich podstawy metodologiczne cechuje subiektywizm oraz relatywizm. Zwalczanie koncepcji tzw. atlantyckiego obrazu historii i „Międzyeuropcy” nabiera, zdaniem mówcy, obecnie szczególnego znaczenia. Nadszedł bowiem czas, że można już przystąpić do opracowywania europejskiego programu współpracy gospodarczej i kulturalnej.

Emil Rehtziegler zajął się analizą koncepcji społeczno-ekonomicznych stawiających sobie za cel „humanizację” kapitalizmu. Stanowią one nowy wariant apologetyki burżuazyjnej. I tak koncepcje, dążące do „humanizacji” kapitalizmu głoszą, że system socjalnej gospodarki rynkowej będzie spełniać lepiej swe zadania społeczno-gospodarcze niż jakikolwiek inny, jeżeli zostanie poddany odpowiednim korekturom.

Analizowane koncepcje wskazują m. in. na to, że kryzys kapitalizmu jest jednocześnie kryzysem społeczeństwa przemysłowego, a jego przyczyn należy się doszukiwać w niedoskonałościach człowieka i przyjmowanych przez niego fałszywych kryteriach wartości.

Bernd P. Löwe przedstawił doktryny filozoficzne, stanowiące podstawy metodologiczne politologii amerykańskiej i zachodniemieckiej. Mówca stwierdził, że nauki te, jeśli chodzi o charakterystyczne dla nich doktryny filozoficzne, nacechowane są daleko posuniętym paralelizmem. Tak w Stanach Zjednoczonych, jak i w NRF, dużą rolę w politologii odgrywa pozytywizm. Jednocześnie następuje także proces relatywizacji pewnych dogmatów pozytywistycznych oraz przenikania się zasad pragmatycznych i pozytywistycznych.

Reinhard Mocek omówił burżuazyjną teorię nauki. Przedstawił jej funkcję w walce ideologicznej w NRF oraz wysiłki, jakie podejmuje się w tym kraju, aby przy pomocy powyższej teorii móc wystąpić wspólnym frontem przeciw marksizmowi-leninizmowi. Analiza tych problemów skłoniła mówcę do wniosku, że konieczne jest dalsze, szybkie rozwijanie marksistowskiej teorii nauki, tak aby skutecznie zwalczać cechującą się subiektywizmem poznawczym, burżuazyjną teorię nauki.

Erwin Herlitzius skoncentrował się na analizie środków, przy pomocy których amerykańscy ideolodzy zamierzają oddziaływać na systemy nauki i nauczania w państwach socjalistycznych. Dyskutant przedstawił szczegółowo założenia programu, opracowanego przy poparciu władz federalnych, a stawiającego sobie za cel upowszechnienie amerykańskiego modelu szkolnictwa m. in. w obozie socjalistycznym.

Günter Kröber zwrócił przede wszystkim uwagę na sprzeczność, jaka występuje w stosunku państw kapitalistycznych do współpracy naukowo-technicznej z krajami socjalistycznymi. Mówca zaakcentował, że państwa kapitalistyczne są — z jednej strony — zainteresowane w rozwijaniu tego rodzaju współpracy, ze względu na wynikające z niej korzyści ekonomiczne. Z drugiej jednak — często w kooperacji z krajami socjalistycznymi widzą one instrument dla realizacji swych celów politycznych, których nie zdołały dotąd urzeczywistnić.

Dr Janusz Rachocki (Polska) określił środki, które należy stosować, aby najskuteczniej przeciwdziałać wpływowi ideologii burżuazyjnej. Szczególnie ważnym środkiem jest dalsze rozwijanie systemu socjalistycznego. Nie można się jed-

nak ograniczyć wyłącznie do tego zalecenia. Kształtowanie realnego socjalizmu powinno być bowiem powiązane z większymi niż dotychczas wysiłkami państw socjalistycznych w sferze ideologicznej.

Georg Grasnick podkreślił, że zachodniemieckie radio „Deutschlandfunk” nadal szerzy treści nacjonalistyczne i antykomunistyczne. Czyni to jednak przy pomocy o wiele bardziej finezyjnych metod niż przed parafowaniem układów berlińskich.

Przedmiotem wystąpienia prof. G. Girginowa (Bułgaria) stały się zagadnienia walki ideologicznej na Bałkanach. Znajdują w niej — zdaniem dyskutanta — odzwierciedlenie ogólne prawidłowości konfrontacji socjalizmu z kapitalizmem. I tak, szczególną rolę w walce ideologicznej odgrywa antykomunizm. Na coraz większą skalę jest też wykorzystywany w propagandzie przeciw krajom socjalistycznym burżuazyjny nacjonalizm.

Doc. dr habil. Zdzisław Nowak (Polska) zwrócił m. in. uwagę na dylemat, w jaki — wobec rozwoju stosunków pokojowej koegzystencji między państwami o odmiennych ustrojach — popadła zachodnia propaganda. Dylemat powyższy stanowi odzwierciedlenie pełnego sprzeczności stosunku państw kapitalistycznych do współpracy gospodarczej z obozem socjalistycznym. Jakkolwiek są one zainteresowane rozwojem tej współpracy, chciałyby często nadać jej taki charakter i formy, aby móc oddziaływać na zachodzące w krajach socjalistycznych procesy polityczne i na świadomość polityczną-społeczną klasy robotniczej.

Karl-Heinz Röder przedstawił problem wykorzystywania przez ideologów burżuazyjnych dla celów propagandowych pojęcia demokracji. Zdaniem mówcy, wyraża się ono dwoma zasadniczymi tezami. Pierwsza z nich uwypukla rzekomą wyższość demokracji burżuazyjnej, druga — neguje możliwości funkcjonowania demokracji w warunkach rewolucji naukowo-technicznej. Jak podkreślił referent, najlepszy argument w walce z tymi poglądami stanowi praktyka demokracji socjalistycznej, dla którego to systemu charakterystyczna jest ważka rola klasy robotniczej w życiu gospodarczo-społecznym kraju.

Piotr Kalka

KONFERENCJA NAUKOWA PT. FLORIAN ZNANIECKI I JEGO ROLA W SOCJOLOGII

W dniach 15 - 16 grudnia 1972 r. odbyła się w Poznaniu sesja naukowa poświęcona dorobkowi socjologicznemu Floriana Znanieckiego. Przygotował ją Instytut Socjologii UAM przy współpracy poznańskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Do udziału zaproszono socjologów z różnych ośrodków naukowych kraju, którzy podjęli się rekonstrukcji poszczególnych zagadnień występujących w pracach polsko-amerykańskiego badacza.

Wstępem do sesji było uroczyste odsłonięcie tablicy pamiątkowej i nazwanie sali C-1 w gmachu *Collegium Novum* UAM imienia Floriana Znanieckiego; z kolei w Bibliotece Głównej UAM otwarto wystawę publikacji prof. Znanieckiego, ogłoszonych w języku polskim i angielskim. Wygłoszone na sesji referaty (w liczbie 13) stanowiły zwięzłą charakterystykę dorobku uczonego.

Pierwsza wystąpiła córka F. Znanieckiego, prof. Helena Znaniecka-Lopata z Chicago. Przedstawiła ona zarys stworzonego przez Znanieckiego systemu socjologicznego i jego ewolucję.